

Journal of Environmental Studies

Vol. 46, No. 1, Spring 2020

Journal Homepage: www.Jes.ut.ac.ir

Print ISSN: 1025-8620 Online ISSN 2345-6922

Gender Gap in Environmental Activism: A Sociological Analysis

Document Type
Research Paper

Leila Alavi

Received
April 29, 2019

Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

Accepted
June 1, 2019

DOI: [10.22059/JES.2020.301354.1008009](https://doi.org/10.22059/JES.2020.301354.1008009)

Abstract

Sociologists have done many studies about the differences between activists and others; But relationship of gender and environmental activism has not been studied empirically in Iranian society. we study about environmental activism of men and women in environmental NGOs in East Azerbaijan Province. Multivariate regression was used for data analysis and the results showed that there is no significant difference between men and women environmental activism in NGOs. In addition, similar factors predict the rate of men and women environmental activism. But the type of actions taken by men and women in environmental NGOs are different; men's actions have taken place at the basic and important levels and women's activism are at the supportive and insignificant levels. Results are consistent with theoretical literature that cites gender division of labor and biographical availability along with enhancing factors of activism in women such as environmental values and environmental concern, as factors of affecting their activism.

Keywords: biographical availability, environmental activism, gender, gender division of labor

* Corresponding author

Email: l.alavi@soc.ikiu.ac.ir

Expanded Abstract**Introduction**

Environmental activism is a type of environmentally responsible behavior that people engage with in order to protect nature. Sociologists have done many studies about the differences between activists and others, but less attention has been paid to gender differences among activists within environmental movements. Women are more concerned about potential environmental problems than men, so this study assumes that women are more likely to participate in environmental movements.

The main question of this study is whether women members of environmental NGOs are more active than men? And is the level of activity of men and women in environmental organizations different?

Theoretical literature views the impact of gender on activism as different from the impact of gender on other environmentally responsible behaviors, and it is believed that the relationship between gender and environmental activism is determined by cross-factors. As most environmental activism take place outside the home, gender division of labor in to domestic and wage employment has restricted women's access to environmental activism and participation in environmental movements.

Men have more access to higher job opportunities and higher wages than women. Men's greater access to economic resources and opportunities in society makes women dependent and put them in lower status compared to men. The power of men in different fields brings them more power and makes women weaker in the social sphere. Women gradually lose the opportunity to compete with men in their public and private lives. Hence, they turn to lower jobs wages. Unequal division of labor creates ideologies, norms, and stereotypes about men's competencies toward women. On the other hand, responsible environmental behaviors except environmental activism, and occur in everyday behaviors-which are often domestic and unpaid- and among women. Therefore, women are more likely to engage in environmentally responsible behavior than men. Being a mother has a special role in environmental awareness and activism, and this is due to the way women are socialized for care and support roles. Theoretically, women are expected to be more prone to environmental activism if they are mothers.

Various studies have reported conflicting effects of gender on activism. On the one hand, the fields of environmental sociology and ecofeminist theory show that women are more practical than men for social and biological reasons. This literature makes us expect more pragmatism from women, especially mothers. On the other hand, social movement theories represent different demographic factors that impede women's participation in environmental movements, because roles assigned to women cause time constraints to fulfill other commitments.

Materials and Methods

Based on the questions and theoretical literature of the research, the hypotheses are:

- Women are more environmentally active than men.
- Women have a higher rate of environmental activism than men, by controlling the effects of other variables.
- The set of independent variables affecting women's environmental activism are different from the set of independent variables affecting men's environmental activism.

In this paper, activism is seen as a continuous variable from inactivity to sustained activism. Therefore, it is about different levels of activism, not activism or non-activism. There are different types of activism in society. In most social and political science studies, the focus is on high-cost and high-risk activism, but in this article, we focus on low-cost and low-risk actions that members engage in routine activities of NGOs.

The statistical population are members of the environmental NGOs of East Azerbaijan province who at the time of conducting the research were recognized as official members and completed the

membership form. The latest official statistics of the environmental NGOs in East Azerbaijan is for 2019. There were 23 environmental NGOs in East Azerbaijan.

Fields of activity of these NGOs are: Education through workshops, seminars and specialized programs, promoting environmental culture among children, students and women

Environmental protection activities such as green space development, nature cleansing, environmental and natural resources surveillance, creation of wildlife sanctuaries in nature and development of natural areas and tree planting

Specialized research programs in the field of environment, such as study and rehabilitation of degraded ecosystems and the reintroduction and rehabilitation of endangered animal and plant species, also the complex issue of water in the region of Azerbaijan

Development of ecotourism in the province, entrepreneurship, employment and change of livelihood in order to protect the environment, programs to support farmers with organic and natural products

Pursuing financial and spiritual support to the benefactors of the province in order to implement the above programs.

They have obtained activity license from various government institutions, such as Provincial Government, Governorate, National Youth Organization, Physical Education Organization, Ministry of Science, Research and Technology and Department of Environment. Number of statistical population is 15365; 8050 women and 7315 men. This survey was conducted with a sample size of 375 people by proportional stratified sampling. Sample size is determined by Cochran formula with error of 0.05.

In the statistical model, the impact of gender as an independent variable is measured along with age, income, and education as control variables on activism. Environmental values, association with other actors, frequency of communication, and level of movement identity are also examined. Data were collected through a questionnaire. Part of the questionnaire was self-constructed and the other part was taken from other studies. The measurement of independent variables such as social bond rate, frequency of communication and level of environmental identity has done by the questionnaires related to previous studies.

The average participation of males (27.67%) is higher than of females (27.10%) for total items, but this difference is not significant. Multivariate regression was used to predict activism based on independent variables. Logarithmic conversion has been used to use regression analysis in some variables that were not consistent with regression analysis defaults. Women are no more active environmentally than men with controlling variables such as age, education, duration of membership in NGO, and income. Being a parent of men and women does not have a significant impact on activism. Activism can be better predicted by age and duration of membership in NGO than other variables. In general, younger members with longer membership periods and more ties with other members who experience more communication and those who have a greater level of movement identity are more active than the rest. The lack of a significant relationship between gender and activism may reflect the cross-cutting effects that have been reported in the research literature. Most variables jointly predict male and female activity, and the predicted variance of the dependent variable is almost similar by the independent variables in women (40%) and men (47%). In both men and women, younger people have more connections with other members of the NGOs and are more involved in communicating with environmental issues and have a higher level of shared identity with NGOs, and ultimately more environmental activism than other members.

Discussion of results

Women have more environmental concerns than men without having more environmental participation. How can these findings be reconciled?

Although, these findings appear to be inconsistent, they are consistent with the conceptual model. In

the model, there are enhancing variables (such as environmental values) and limiting variables (such as biographical access) as mediators of the relationship between gender and environmental activism. However, the limitations of environmental activism appear to have little effect on the responsible environmental behaviors that emerge in the context of everyday life. Thus, theoretically, the impact of gender on environmental activism and environmental responsible behavior will not be similar. In fact, the formation of theoretical literature on gender and environmental activism is dual.

There are conflicting pressures for women's activism in the field of the environment, including women's double employment in the domestic and social spheres, which results from the gender division of labor and leads to restrictions on women's activism. To illustrate, it is argued that women may be more environmentally concerned than men, but the scarcity of resources will likely limit their activism. In fact, when women do their housework, they limit their time to participate in environmental activities compared to men. Although the gender division of labor in two domestic and social domains has clear implications for environmental activism, this division of labor operates different at different times and places.

The question is, based on the results of this study and comparing it with the results of other studies, why do these restrictions prevent women from environmental activism and not from responsible environmental behaviors? According to previous studies, environmental responsible behaviors in women have been reported more than men. Many environmental conservation behaviors are in the realm of homework and day-to-day affairs and behaviors such as buying organic products, disposing of waste, using less harmful detergents for the environment, and using public transportation are mostly done by women.

Conclusion

Finally, the findings and results of this study can be useful to environmental NGOs. Women's organizational membership is a resource that can enhance even the smallest and least important aspects of their environmental behavior. If environmental movements and their NGOs want to change people's daily consumption patterns and tend to take responsibility for environmental issues, focusing on women is probably the most effective strategy. In order to make women more active and more involved in key roles in movements, their responsibility for home and child care should be reduced, otherwise gender-biased effects will continue to lead many women with high environmental concerns, to supportive and insignificant roles in environmental organizations.

We have reviewed evidences that reveal a cultural and social pattern of women's protecting behaviors about their families and environment through household practices. We also described the development of gender theorizing in sociology of work, an area where the gendered division of domestic labor is explained as problematic. Our analysis pointed to the need to critically theorize gender-environment relationships by highlighting different associations between gender and engaging in environmental activism.

شکاف جنسیتی در کنشگری زیست‌محیطی: یک تحلیل جامعه‌سناختی

لیلا علوی

گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۲/۱۵

تاریخ وصول مقاله: ۱۳۹۸/۰۷/۱۵

چکیده

در مطالعات اجتماعی محیط‌زیست مطالب بسیاری درباره جنسیت و رابطه‌اش با کنشگری محیط‌زیستی آمده است، اما در جامعه ایرانی مورد مطالعه تجربی قرار نگرفته است. در این مقاله سعی شده است تا میزان کنشگری محیط‌زیستی زنان و مردان در اعضای سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی در استان آذربایجان شرقی بررسی گردد. این پیامیش با حجم نمونه ۳۷۵ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب انجام شد. در تحلیل داده‌ها از روش رگرسیونی چندمتغیره حداقل مربعات استفاده شد و نتایج نشان داد که تفاوت معناداری در کنشگری مردان و زنان در سطوح مختلف فعالیتی سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی وجود ندارد. همچنین، عوامل مشابهی میزان کنشگری زنان و مردان را پیش‌بینی می‌کنند. اما نوع کنشگری زنان و مردان در سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی، به طور معناداری متفاوت است؛ کنشگری مردان در سطوح اساسی و با اهمیت و کنشگری زنان در سطوح حمایتی و کم‌اهمیت اتفاق افتاده است. این نتایج با ادبیات نظری پژوهش که تقسیم کار جنسیتی و دسترسی محدود بیوگرافیکی زنان را در کنار عوامل افزایش‌دهنده کنشگری مانند ارزش‌های محیط‌زیستی و نگرانی محیط‌زیستی، عاملی مؤثر بر کنشگری عنوان می‌کنند، سازگار است.

کلیدواژه‌ها: تقسیم کار جنسیتی، جنسیت، دسترسی بیوگرافیکی، کنشگری محیط‌زیستی

رویکردهای مسئولانه زیست‌محیطی در بیشتر حوزه‌ها و نیز تلاش شهروندان برای عملکرد مسئولانه در این زمینه کم‌رنگ‌تر به نظر می‌رسد. به هر حال، صاحب‌نظران در حوزه محیط‌زیست معتقدند کیفیت محیط‌زیست و کنترل مؤثر مسائل زیست‌محیطی کاملاً به الگوهای رفتاری انسان‌ها وابسته است. الگوهای رفتاری در زمینه محافظت از محیط‌زیست می‌توانند در حوزه‌های خصوصی و عمومی و نیز به طور ویژه به صورت کنشگری زیست‌محیطی در آیند (عباس زاده و همکاران، ۱۳۹۴؛ عباس زاده و علوی، ۱۳۹۵؛ ولی زاده و همکاران، ۱۳۹۶). کنشگری

۱. سرآغاز

قرن بیست و یکم، عصر بروز فاجعه‌های زیست‌محیطی بسیاری در کره زمین بوده است؛ فاجعه‌هایی که از تلاش انسان برای رشد اقتصادی بدون توجه به سایر مؤلفه‌های توسعه پایدار ناشی می‌شود. از ابتدای قرن نیز نگرانی‌ها به سمت تخریب بی‌رویه محیط‌زیست جلب شده است. تأکید و توجهی که از تمامی نهادها، سازمان‌ها و شهروندان جوامع نسبت به محیط‌زیست انتظار می‌رود، نشان از فزوونی مسائل زیست‌محیطی و نگرانی‌های موجود نسبت به پیامدهای آن دارد. البته در جوامع در حال توسعه،

رسمی و غیررسمی محیط‌زیستی در جوامع مختلف استنباط کرد. در امریکای شمالی زنان اجتماعاتی را در اعتراض به زیاله‌های سمی و پرخطر و فاجعه‌های فناوری مانند Three mile Island و Love Canal بسیج کرده‌اند (Davidson & Freudenburg, 1996; Tindall et al., 2003). همچنین، در کانادا زنان به خوبی در رهبری سازمان‌ها و جنبش‌های محیط‌زیستی مربوط به حفاظت از پارک‌های طبیعی و حفاظت شده و تغییر در امور جنگلداری، ایفای نقش می‌کنند (Tindall et al., 2003). گذشته از مطالعات مربوط به رهبری زنان در سازمان‌های محیط‌زیستی و نگرانی محیط‌زیستی آنان، کمتر مطالعه‌ای در رابطه با تفاوت‌های جنسیتی در میان اعضای سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی انجام شده است، با توجه به این واقعیت که جنسیت می‌تواند از مهم‌ترین متغیرها برای تجربه عمل‌گرایی و کنشگری باشد. در این مطالعه اعتقاد بر این است که زنان بیشتر از مردان نگران محیط‌زیست هستند. یافته‌ها در این رابطه معمولاً متفاوت و مشروط به نوع مسئله مورد بررسی می‌باشند، با این حال مطالعات نشان می‌دهند که زنان نگرانی بیشتری نسبت به ریسک‌های بالقوه محیط‌زیستی در مقایسه با مردان دارند (Momsen, 2000; Xiao & Hong, 2010; Xiao & McCright, 2012)؛ بر این اساس در این مطالعه استنتاج می‌شود که زنان با احتمال بیشتری در جنبش‌های محیط‌زیستی مشارکت می‌کنند.

سؤال اساسی این پژوهش این است که آیا زنان عضو سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی فعال‌تر از مردان عضو این سازمان‌ها هستند؟ آیا نوع فعالیت زنان در سازمان‌های محیط‌زیستی از فعالیت مردان متفاوت است؟

۲. مواد و روش‌ها

در این پژوهش، مبانی نظری مربوط به ارتباط جنسیت با مشارکت در جنبش‌های محیط‌زیستی و کنشگری آمده است. در واقع سطوح کنشگری محیط‌زیستی برای مردان و

زیست‌محیطی یکی از انواع رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی است که افراد با نیت محافظت از طبیعت درگیر آن می‌شوند (Stren, 2000). البته طبقه‌بندی‌های متفاوت و گوناگون از رفتارهای محیط‌زیستی ارائه شده اما محدوده تمامی تعاریف و طبقه‌بندی‌ها شامل رفتارهای عمل‌گرایانه یا کنشگری محیط‌زیستی (رفتارهایی با هدف تأثیرگذاری بر کنش‌های دولت‌ها و شرکت‌ها و خطمشی‌ها با مشارکت در جنبش‌های محیط‌زیستی) و رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی (رفتارهای روزمره با هدف کاهش ردپای فردی و خانگی بر محیط‌زیست) (Tindall et al., 2006; McFarlane & Hunt, 2003). جامعه‌شناسان مطالعات بسیاری درباره تفاوت‌های میان کنشگران و سایرین انجام داده‌اند؛ اما توجه کمتری به تفاوت‌های جنسیتی میان کنشگران درون جنبش‌های مشابه نشان داده‌اند (McAdam, 1986; Brulle, 1996; Blake et al., 1997; Tindall, 2002).

بیشتر مطالعاتی که در گذشته در رابطه با عوامل تعیین‌کننده رفتار مسئولانه محیط‌زیستی انجام شده است، رفتارهای غیرعمل‌گرایانه را مورد مطالعه قرار داده‌اند. در مطالعات مربوط به کنشگری محیط‌زیستی نیز، توجه به عوامل مؤثر بر حمایت از سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی (Crook & Pakulski, 1995; Brulle, 1996)، عوامل تعیین‌کننده سطح مشارکت در میان اعضای این سازمان‌ها (Tindall, 2002; Tindall et al., 2003) و کنشگری در حمایت از کیفیت محیط‌زیست (Blake et al., 1997; Blake, 2001) متمرکز شده است.

کنشگران محیط‌زیستی، زنان و مردان دغدغه‌مند نسبت به مسائل محیط‌زیستی هستند که در سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه محیط‌زیست یا جنبش‌های زیست‌محیطی، مشارکت دارند. برخی مطالعات نشان داده است که زنان در مقایسه با سایر حوزه‌های زندگی سیاسی در جنبش‌های مربوط به محیط‌زیست بسیار فعال‌تر بوده‌اند. این امر را می‌توان از حضور فعالانه و عضویت آنان در سازمان‌های

جمعیت‌شناختی و ادبیات جنبش‌های اجتماعی در سطح خرد.

۲-۱. تقسیم کار جنسیتی و کنشگری محیط‌زیستی

زنان در کشورهای غربی حتی با وجود کنترل سایر عوامل مؤثر بر دستمزدها، دستمزد کمتری نسبت به مردان دریافت می‌کنند (Boyd, 1998). جامعه‌شناسان فمینیست، چگونگی تداوم این نابرابری‌ها را در تقسیم کار جنسیتی و نحوه جامعه‌پذیری زنان و مردان نشان می‌دهند؛ آن‌ها بیان می‌کنند که دسترسی بیشتر مردان به نقش‌های شغلی با دسترسی بالا به منابع اقتصادی، میزان وابستگی زنان را تقویت می‌کند و به مردان این امکان را می‌دهد تا قدرت بیشتری را در حوزه‌های عمومی و خصوصی زندگی اعمال کنند (Tindall et al., 2003). زنان مسئولیت اصلی خانه‌داری به‌ویژه مراقبت از کودک را بر عهده دارند و این امر برای زنان شاغل یعنی دو شغل بودن (یک شغل بدون دستمزد و شغل دیگر با دستمزد پایین‌تر از مردان!). وظایف خانه‌داری زنان امکان رقابت آنان را با مردان، برای موقعیت‌های بالاتر اجتماعی سخت‌تر می‌کند، از این رو آن‌ها به سمت مشاغل با موقعیت پایین‌تر روی آورده یا از جمع نیروی کار جامعه خارج می‌شوند. به طور کلی، این نوع از تقسیم کار، تسلط مردان را تقویت کرده و مسئولیت‌ها، منابع و امکانات فوق‌العاده‌ای نسبت به زنان نصیب آن‌ها می‌کند.

تقسیم کار نابرابر، باعث ایجاد ایدئولوژی‌ها، هنجارها و کلیشه‌هایی در رابطه با شایستگی‌های مردان نسبت به زنان می‌شود. از آنجا که انتظار می‌رود زنان وظایف خانوادگی را در اولویت قرار دهند، برای مشاغل تربیتی و خدمات اجتماعی مناسب به نظر می‌رسند که بیشتر این مشاغل، کم‌ارزش و با دستمزد پایین محسوب می‌شوند. در همین حال، «مشاغل مردانه»^۱ نیازمند رقابت و عقلانیت بیشتر در نظر گرفته می‌شوند و به مراتب، دستمزد و پاداش بالاتری به آن‌ها تعلق می‌گیرد. این کلیشه‌ها، از آنجایی که زنان و

زنان بررسی شده است. سؤالات طرح شده در این مقاله، سؤالاتی چالشی هستند؛ از این رو که ادبیات نظری مربوطه، نوع تأثیر جنسیت بر کنشگری محیط‌زیستی را متفاوت از نوع تأثیر جنسیت بر رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی می‌دانند و اعتقاد بر این است که رابطه جنسیت و کنشگری محیط‌زیستی توسط مؤلفه‌های متقاطعی مشخص می‌شود. دلایل اصلی طرح این سؤالات در بخش زیر آمده است:

نخست، جنسیت تأثیر متفاوتی بر کنشگری و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی دارد. از آنجایی که بیشتر فعالیت‌های عمل گرایانه خارج از محیط خانه اتفاق می‌افتد، تقسیم کار جنسیتی در اشتغال خانگی و اشتغال در مقابل دستمزد، دسترسی زنان به کنشگری محیط‌زیستی و مشارکت در جنبش‌های مربوط به مسائل محیط‌زیستی را محدود کرده است و بیشتر رفتارهای محیط‌زیستی مسئولانه در میان رفتارهای روزمره –که در اکثر موارد خانگی و بدون دستمزد هستند– و نیز در میان زنان اتفاق می‌افتد. بنابراین، فرصلات‌های عاملیت زنان در رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی بیشتر از مردان است. دوم، در مطالعات مختلف تأثیرات متناقضی از جنسیت بر عمل گرایی گزارش شده است. از طرفی، حوزه‌های جامعه‌شناسی محیط‌زیستی و نظریه اکوفمینیستی نشان می‌دهند که زنان به دلایل مختلف اجتماعی، فرهنگی، ساختاری و زیست‌شناختی عمل گرایانه از مردان هستند. این ادبیات باعث می‌شود که ما انتظار عمل گرایانی بیشتری از زنان و به‌ویژه مادران داشته باشیم. از طرف دیگر، نظریه‌های مربوط به جنبش‌های اجتماعی، عوامل مختلف جمعیت‌شناختی را مانع مشارکت زنان در جنبش‌های محیط‌زیستی نشان می‌دهند، چرا که نقش‌های محول شده به زنان، آن‌ها را از نظر زمانی و عمل به تعهدات دیگر محدود می‌کند.

چهارچوب نظری این پژوهش، از ادغام سه حوزه نظری به دست آمده است: نظریات فمینیستی در تقسیم کار جنسیتی، جامعه‌شناسی محیط‌زیست در فرهنگ و عوامل

بر تغییر در ارزش‌های اساسی جوامع صنعتی پیش‌رفته از دهه ۱۹۶۰ آغاز شد که شروع به جایگزین شدن ارزش‌های مادی کرده بودند. این تغییر با اصلاحات مادی‌گرایی و فرامادی‌گرایی مفهوم‌سازی شد. اینگلهارت، عضو پیشو این دیدگاه از آن به عنوان تغییر از ارجحیت دادن به ثروت مادی و امنیت به سوی تأکید بیشتر بر احساس تعلق، تحقق خود و کیفیت زندگی یاد می‌کند. او در کتاب خود، «انقلاب آرام»^۲، می‌گوید که ارزش‌های مردم غرب از تأکید زیاد بر رفاه مادی و امنیت جانی به تأکید بیشتر بر کیفیت زندگی تغییر کرده است. از نظر اینگلهارت، علل و استلزمات این تغییر پیچیده است، اما اصل اساسی آن به سادگی بیان می‌شود؛ مردم به نیازها و تهدیدهای آنی بیشتر توجه نشان می‌دهند تا چیزهایی که بعيد و بی‌خطر به نظر می‌رسند. بر این اساس، اینگلهارت توضیح می‌دهد که حس زیبا طلبی کم‌ویش جهانی است؛ اما مردم گرسنه بیشتر به دنبال غذا هستند تا رضایت زیبا‌شناختی. طبق نظر اوی، امروزه به طور بی‌سابقه‌ای نسبت بزرگی از جمعیت غربی در شرایط بی‌نظیری از امنیت اقتصادی پرورش یافته‌اند و این امنیت جانی و اقتصادی هم‌چنان ارزش مثبت خود را حفظ کرده است، اما اولویت نسبی آن کمتر از گذشته است. اینگلهارت معتقد است که هم‌زمان با حرکت جوامع غربی از فاز صنعتی به فاز فرآصنعتی توسعه، اولویت‌های ارزشی مردم در حال تغییر است؛ پس انتقال از جامعه صنعتی به فرا صنعتی به تأکید فزاینده بر خود بیانگری ۳ منجر شده و بنابراین افزایش ثروت کلی جامعه موجب تغییر ارزش‌ها از تأکید شدید بر امنیت جانی و اقتصادی به تأکید فزاینده بر رفاه ذهنی و کیفیت زندگی می‌شود (Opp, 1990). اینگلهارت برای تعیین این که این تغییرات ارزشی چه هستند و در کدام زمینه‌های زندگی مردم رخ می‌دهند، به بررسی تغییر ارزشی در جوامع صنعتی می‌پردازد و می‌گوید که این ارزش‌ها و تغییرها می‌توانند به صورت تأکیدی بر آزادی شخصی و سیاسی، مشارکت، برابری، مدارا با اقلیت‌ها و کسانی که عقاید

مردان به دلیل انطباق با هنجارهای جنسیتی تعریف شده در جامعه پاداش دریافت کرده و با انحراف از آن‌ها مجازات می‌شوند، تقسیم کار جنسیتی را در هر دو حوزه اقتصادی و خانگی تقویت می‌کنند (Kennedy & Kmec, 2018). بنابراین سؤال این است که چگونه تفاوت‌های جنسیتی در تقسیم کار و جامعه‌پذیری مردان و زنان با کنش‌های محیط‌زیستی آنان مرتبط است؟ فرض اساسی منطبق بر نظریه این است که نگرانی بیشتر زنان نسبت به محیط‌زیست ریشه در موقعیت وابسته و حاشیه‌ای آنان در تقسیم کار جنسیتی دارد. برای نمونه در پژوهشی در آمریکای شمالی اعتقاد بر این بوده که فرهنگ و اقتصاد جامعه، زنان را ترغیب می‌کند که نسبت به محیط‌زیست بی‌خطر باشند؛ در حالی که مردان را از نظر محیط‌زیستی مخبر بار می‌آورد (Tindall et al., 2003). بر این اساس، انگیزه زنان بیشتر به سمت هماهنگی با محیط‌زیست خواهد بود؛ چرا که نقش‌های مورد انتظار از آنان ارزش بیشتری به حمایت‌گری عاطفی می‌دهند و اما در مقابل، ارزش کمتری برای فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و رقابتی قائل خواهند شد. بنابراین، انتظار می‌رود که نگرانی‌های محیط‌زیستی زنان، به‌ویژه زمانی که احساس کنند پیامدهای مخبری روی سلامتی خانواده‌شان دارد، بیشتر از پیش شود. در رابطه با مردان، می‌توان گفت که به علت نقش‌های محول اقتصادی‌شان، ذهنیت مصرفی و ابزاری نسبت به محیط‌زیست دارند (Briscoe et al., 2000; Momsen, 2000؛ عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵).

۲-۲. تأثیرات فرهنگی و جمعیت‌شناختی و کنشگری محیط‌زیستی

اگر بر اساس مطالب فوق، تقسیم کار جنسیتی، نگرانی محیط‌زیستی در زنان را تغذیه می‌کند؛ بایستی پاسخی نیز برای سوق یافتن این نگرانی‌ها به سمت کنش‌گری فعالانه محیط‌زیستی زنان داشته باشیم. در این مسیر، از دیدگاه فرهنگی اینگلهارت بهره خواهیم برد. ظهور شواهدی مبنی

کنشگری محیط‌زیستی مستعدتر باشند. از طرف دیگر، مادر بودن زمان و دسترسی‌های فرد برای کنشگری را محدود می‌کند؛ جامعه‌شناسان از مفهوم دسترسی بیوگرافیکی^۷ برای نشان دادن توانمندی کنشگری فرد در جنبش‌ها بر اساس نقش‌ها و وظایف فرد در زندگی بهره می‌برند (McAdam, 1986). محدودیت‌هایی نظیر کار تمام وقت، ازدواج، و مسئولیت‌های خانواده، بر صرف زمان و هزینه و نحوه ریسک‌پذیری افراد در رابطه با جنبش‌های اجتماعی مؤثر است؛ با این توصیفات، می‌توان نتیجه گرفت که مسئولیت خانه‌داری، زنان را از مشارکت در اشکال مستقیم کنشگری مانند تدوین استراتژی‌های سازمان‌های غیردولتی محروم کرده و به سمت مسئولیت‌هایی مانند منشی‌گری و امور دفتری در این سازمان‌ها سوق می‌دهد. برای مثال، در مطالعه‌ای، نویسنده به این نتیجه رسیده که علیرغم این واقعیت که زنان نگرانی‌های بیشتری در رابطه با محیط‌زیست ابراز می‌کنند، مردان کنشگری بیشتری در این رابطه نشان می‌دهند (Mohai, 1992).

با این حال، گرچه تقسیم کار جنسیتی، کنشگری محیط‌زیستی زنان را کاهش می‌دهد، اما ممکن است موجب بالاتر رفتن فرصلهای بروز رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی آنان شود. از آنجایی که بسیاری از رفتارهای محیط‌زیستی، مانند استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی، بازیافت، عدم استفاده از ظروف یکبار مصرف، می‌توانند در زندگی روزمره، در محل کار و خانه انجام شوند، هزینه نسبتاً کمی برای افراد دارند. بنابراین جایگاه زنان در تقسیم کار اجتماعی، و سهم بیشتر آنان در امور خانه‌داری، رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی را در آنان تقویت می‌کند.

۲-۳. فرایندهای مبتنی بر شبکه روابط و کنشگری محیط‌زیستی

به طور کلی، فرض بر این است که جنبش‌های اجتماعی، افرادی با عقاید مشترک را به خود جذب می‌کند، اما عوامل دیگری نیز در مشارکت افراد در این جنبش‌ها

مخالف دارند، پذیرش ایده‌ها و سبک‌های جدید زندگی، حفاظت از محیط‌زیست و توجه به کیفیت مسائل زندگی تبلور یابند. اینگلهارت برای پیش‌بینی وسعت ارزش‌های فرامادی^۴ در یک جامعه، دو فرضیه به کار می‌برد: فرضیه کمیابی^۵ و فرضیه اجتماعی شدن^۶؛ در فرضیه کمیابی او فرض می‌کند که اولویت فرد بازتاب محیط اجتماعی اقتصادی است؛ به این معنی که فرد بالاترین ارزش‌ها را به چیزهایی می‌دهد که کمیاب هستند. فرضیه اجتماعی شدن نیز بر این فرض استوار است که جهت‌گیری ارزشی فرد – مادی‌گرایی یا فرامادی‌گرایی – عمدتاً در سال‌های اولیه زندگی شکل می‌گیرد و معتقد است که جهت‌گیری اولیه فرد علیرغم تجارب بعدی او نسبتاً پایدار می‌ماند (عباس زاده و علوی، ۱۳۹۵). دیدگاه اینگلهارت را می‌توان پشتیبانی نظریه فرهنگی از جنبش‌های اجتماعی جدید، از جمله جنبش‌های محیط‌زیستی در شکل ظهور ارزش‌های نو به حساب آورد. ارتباط بین نگرانی محیط‌زیستی زنان (ناشی از تقسیم کار جنسیتی) و ارزش‌های فرامادی، ما را به این توجیه می‌رساند که زنان کنشگر محیط‌زیست حامل ارزش‌های فرامادی بوده و این ارزش‌ها واسطه تأثیر جنسیت بر محیط زیست‌گرایی هستند.

تقسیم کار جنسیتی موجبات ظهور ویژگی‌های جمعیت شناختی مانند نقش مادری می‌شود که توانایی زنان در مشارکت در جنبش‌های اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. گرایش‌های مختلف اکوفمینیسم و نظریه جامعه‌شناختی محیط‌زیست، زنان را مخالف جدی فناوری‌های مخاطره‌آمیز برای زندگی می‌دانند (McFarlane & Hunt, 2006; Kennedy, 2016; Kennedy & Kmec, 2018). جامعه‌شناسان محیط‌زیست توجه ویژه‌ای به نقش مادری در بالا رفتن آگاهی محیط‌زیستی و کنشگری در جهت سلامت فرزندان داشته‌اند؛ و این ویژگی را ناشی از نحوه جامعه‌پذیری زنان برای نقش‌های مراقبتی و حمایتی دانسته‌اند که اولویت را به سلامت خانواده و بهویژه فرزندان معطوف می‌کند (Tindall et al., 2003). بنابراین، انتظار می‌رود زنان، زمانی که مادر نیز باشند، برای

مستقل اصلی آمده است؛ به همین دلیل در این بخش از مطالعه، روابط نظری این متغیر با سایر متغیرها به صورت کامل شرح داده خواهد شد. زنان، به علت الگوهای متفاوت جامعه‌پذیری و نیز تجربه متفاوتشان در تقسیم کار در هر دو حوزه خصوصی و عمومی، در مقایسه با مردان، با احتمال بیشتری نگرانی، نگرش‌ها و ارزش‌های محیط‌زیستی را در خود دارند. این نگرانی هم به طور مستقیم بر کنشگری محیط‌زیستی آنان تأثیر می‌گذارد و هم به صورت غیرمستقیم از طریق متغیر تعهد به محیط زیست‌گرایی مؤثر است. از سوی دیگر، از آنجایی که زنان بیشترین وظیفه مراقبت از کودکان و خانه‌داری را (حتی زمانی که شاغل تمام وقت هستند) به عهده دارند، به علت دسترسی کمتر به امکانات و زمان لازم از مشارکت در فعالیت‌های جنبش‌های اجتماعی از جمله جنبش‌های محیط‌زیستی، باز می‌مانند. این احتمال وجود دارد که تأثیر منفی دسترسی بیوگرافیکی پایین زنان، تأثیر مثبت نگرانی و تعهد محیط‌زیستی آن‌ها را بر میزان کنشگری محیط‌زیستی آنان خنثی کند (Tindall et al., 2003). بنابراین، نمی‌توان از میزان کنشگری زنان نسبت به مردان اطمینان حاصل کرد؛ علاوه بر جنسیت، مجموعه‌ای از متغیرهای جمعیت شناختی و اقتصادی-اجتماعی به عنوان متغیرهای کنترلی در نظر گرفته می‌شوند.

مدل ترکیبی شکل (۱) روابط مجموعه متغیرهای مربوط به شبکه روابط اجتماعی را نیز به تصویر می‌کشد. با توجه به مطالعات پیش‌گفته به صحبت با دیگران درباره مسائل پیوندی‌های اجتماعی بیشتر، صحبت با آن جنبش‌های محیط‌زیستی و داشتن هویت مشترک با آن جنبش‌ها، ارزش‌ها و نگرانی‌های محیط‌زیستی را در افراد تقویت کرده و آن‌ها را نسبت به محیط‌زیست متعهد می‌کند و در نتیجه همه این‌ها، احتمال کنشگری محیط‌زیستی افراد افزایش می‌یابد. به همین ترتیب، متغیرهای ارزش‌ها، نگرش‌ها و نگرانی‌های محیط‌زیستی تأثیر متقابلی بر متغیرهای مربوط به پیوندی‌های اجتماعی دارند؛ برای نمونه،

وجود دارند. ارزش‌ها و عقاید مشترک به عنوان پیش شرط کنشگری مطرح می‌شوند، اما مشارکت مداوم در جنبش‌ها را تعیین نمی‌کند (McFarlane & Hunt, 2006; Kennedy, 2016)، به عبارتی شرط لازم بوده اما کافی نیستند. بر اساس مطالعات انجام شده، تنها کسر کوچکی از طرفداران محیط‌زیست، درگیر کنشگری فعال می‌شوند؛ و تمایز میان این دو را پیوندی‌های شبکه‌ای، ارتباطات، طول مدت عضویت در یک جنبش اجتماعی و میزان اشتراک (Tindall, 2002) همویتی با جنبش مربوطه مشخص می‌کند. به نظر می‌رسد که فردی که ارتباط بیشتری با اعضای یک جنبش داشته باشد، کنشگری بیشتری خواهد داشت. چنین پیوندی‌ای، موجبات اشتراک در اطلاعات و آگاهی، حمایت و فشار اجتماعی لازم در زمینه مشارکت را فراهم می‌کند؛ در این صورت، فرد آماده یادگیری مسائل و فعالیت‌های مربوط به جنبش شده و با مواجهه با انواع اطلاعات و فشارهای اجتماعی، برای کنشگری مهیا می‌شود. به علاوه، عقاید، نگرش‌ها و هویت فرد با تعامل با افراد همفکر، تقویت شده و تعهد او برای کنشگری قوت می‌یابد. این فرایندها زمینه تعاملاتی را فراهم می‌کنند که به شکل‌گیری هویت جمعی می‌انجامد و احتمالاً موجب افزایش کنشگری محیط‌زیستی و رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی خواهند شد.

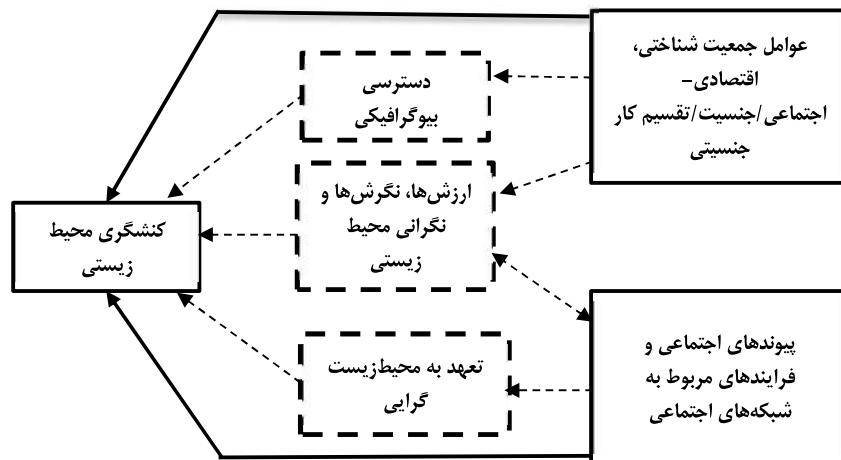
۴-۲. مدل تحلیلی کنشگری زیست‌محیطی

کنشگری محیط‌زیستی متأثر از عواملی است که به صورت مستقیم و غیرمستقیم با آن رابطه دارند. این عوامل را با توجه به مبانی نظری بخش پیشین می‌توان به دو دسته عوامل جمعیت شناختی و اقتصادی-اجتماعی (مانند جنسیت، سن، تحصیلات، والدین بودن و درآمد) و عوامل شبکه اجتماعی (مانند پیوند با سایر اعضای جنبش و فراوانی ارتباطات و سطح هویت مشترک با جنبش) تقسیم‌بندی کرد.

در مدل مفهومی شکل (۱)، جنسیت به عنوان متغیر

و پیوند برقرار می‌کنند.

افراد دارای ارزش‌های حفاظت از محیط‌زیست، با احتمال بیشتری با محیط‌زیست گرایان دیگر وارد کنش متقابل شده

شکل ۱. چهارچوب مفهومی پژوهش (Tindall et al., 2003)

تذکر چند نکته در رابطه با روشی که در این مطالعه در پیش‌گرفته شده است، ضروری است؛ بیشتر مطالعات در رابطه با اندازه‌گیری کنشگری محیط‌زیستی (و در حالت کلی کنشگری اجتماعی)، عضویت یا عدم عضویت افراد در سازمان مردم نهاد (سمن) مربوطه را بررسی کرده‌اند (Dauphinais et al., 1992; Mohai, 1992). در حالی که در این مطالعه مشارکت مدام اعضاء در سازمان مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ این روش اندازه‌گیری موجب می‌شود که عوامل ساختاری مشارکت، مانند عضویت صرف در سمن و پیوندهای غیررسمی شبکه‌ای، از کنشگری مجرزا شوند. از طرفی، در این مقاله، کنشگری به عنوان متغیری پیوسته از عدم کنشگری تا کنشگری پایدار در نظر گرفته می‌شود. بنابراین، بحث درباره سطوح مختلف کنشگری است، نه کنشگری یا عدم کنشگری. از سوی دیگر، در بیشتر مطالعات مربوط به مشارکت در جنبش‌های اجتماعی تمایل به تمرکز بر کنشگری با ریسک بالا و هزینه بالاست (Tindall et al., 2003)، اما در این مقاله، تمرکز بر کنشگری با ریسک و هزینه پایین و متوسط است که در آن، کنشگران به فعالیت‌های معمول در سمن‌ها می‌پردازند.

۲-۵. روش‌شناسی پژوهش

در این مطالعه که به روش پیمایشی و تحلیل کمی انجام شده است، با توجه به ادبیات نظری پژوهش در رابطه با جنسیت و محیط‌زیست گرایی، این مسئله مطرح می‌شود که آیا زنان نسبت به مردان مشارکت بیشتری در جنبش‌های محیط‌زیستی دارند و این‌که مشارکت آنها در این جنبش‌ها معمولاً در چه سطحی است؟ در سطح بیان‌گذاری، سیاست‌گذاری و تدوین برنامه‌ها یا در سطح دفترداری و منشی‌گری؟

بنابراین، فرضیه‌های پژوهش عبارت‌اند از: زنان نسبت به مردان به طور معناداری از میزان کنشگری محیط‌زیستی بیشتری برخوردارند.

زنان نسبت به مردان، با کنترل اثر سایر متغیرها بر کنشگری محیط‌زیستی، به طور معناداری میزان کنشگری محیط‌زیستی بیشتری دارند.

مجموعه متغیرهای مستقل تأثیرگذار بر کنشگری محیط‌زیستی زنان، به طور معناداری متفاوت از مجموعه متغیرهای مستقل تأثیرگذار بر کنشگری محیط‌زیستی مردان است.

- جذب حمایت‌های مادی و معنوی از خیرین استان در زمینه اجرای برنامه‌های فوق

حجم جامعه آماری یا به عبارتی تعداد اعضای رسمی سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی در استان آذربایجان شرقی بر اساس اعلام اداره کل محیط‌زیست استان، ۱۵۳۶۵ نفر است که فرم عضویت سازمان‌های مردم نهاد را پر کرده و به همین علت عضو سازمان مربوطه محسوب می‌شوند. از این تعداد، ۸۰۵۰ نفر زن و ۷۳۱۵ نفر مرد هستند. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب و حجم نمونه توسط فرمول کوکران با مقدار خطای ۰/۰۵، ۳۷۵ نفر تعیین شده است. افراد نمونه از تمامی ۲۳ سمن استان به صورت متناسب و تصادفی برای گردآوری اطلاعات انتخاب شده‌اند.

در مدل آماری مطالعه، تأثیرگذاری متغیر جنسیت به عنوان متغیر مستقل کانونی ما در کنار متغیرهای کترولی نظیر سن، تحصیلات و درآمد اندازه‌گیری خواهد شد تا به این سؤال پاسخ داده شود که آیا تأثیر جنسیت بر کنشگری محیط‌زیستی، مستقل از سایر متغیرهای اجتماعی - اقتصادی است یا خیر.

به علاوه، متغیر «طول مدت عضویت در سمن‌ها» نیز کترول شده است و متغیر «والدین بودن» و نیز تأثیر جنسیت هم‌زمان با والدین بودن در کنار کترول متغیرهای دیگر اندازه‌گیری می‌شود.

در مدل آماری، ارزش‌های محیط‌زیستی به عنوان متغیر مداخله‌گر حضور دارد، که احتمالاً بین متغیر جنسیت و کنشگری میانجی‌گری می‌کند. در ضمن، تأثیر ارتباط با سایر کنشگران در سمن‌ها، فراوانی ارتباطات و سطح هویت مشترک کنشگران با سمن‌ها نیز بررسی می‌شود.

داده‌های مربوط به مطالعه، از طریق پرسشنامه (Tindall et al., 2003) گردآوری شده است. این پرسشنامه پیش از به کارگیری در مطالعه، توسط پیش آزمونی بررسی شده و بر اساس بازخورد افراد مطالعه، اصلاحاتی در گویه‌های آن انجام شده و بومی‌سازی شده است. گویه‌های

میدان مورد مطالعه این مقاله، سازمان‌های مردم نهاد زیست‌محیطی (سمن‌های محیط‌زیستی) در استان آذربایجان شرقی است. جامعه آماری، اعضای سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی استان هستند که در زمان اجرای پژوهش به عنوان عضو رسمی سازمان مربوطه شناخته شده و فرم عضویت را تکمیل کرده‌اند. آخرین آمار رسمی از سمن‌های محیط‌زیست و منابع طبیعی استان آذربایجان شرقی مربوط به سال ۱۳۹۸ است. این آمار را اداره کل محیط‌زیست استان آذربایجان شرقی در سایت مربوط به این اداره کل منتشر کرده است. در زمان انجام این پژوهش، تعداد ۲۳ سمن در حوزه محیط‌زیست در استان آذربایجان شرقی فعال بوده‌اند. این سمن‌ها مجوز فعالیت خود را از نهادهای مختلف دولتی، مانند استانداری، فرمانداری، سازمان ملی جوانان، سازمان تربیت بدنی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سازمان حفاظت از محیط‌زیست دریافت کرده‌اند. زمینه فعالیت این سمن‌ها عبارت‌اند از:

- آموزش و فرهنگ‌سازی از طریق کارگاه‌های آموزشی، سمینارها و برنامه‌های تخصصی، ارتقای فرهنگ محیط‌زیستی در میان کودکان، دانش‌آموزان و زنان
- فعالیت‌های حفاظت از محیط‌زیست مانند توسعه فضای سبز، پاک‌سازی طبیعت، دیدهبانی از محیط‌زیست و منابع طبیعی، ایجاد پناهگاه حیات‌وحش در طبیعت و توسعه عرصه‌های طبیعی و درختکاری
- برنامه‌های تحقیقاتی تخصصی در حوزه محیط‌زیست مانند بررسی و احیا زیست‌بوم‌های تخریب شده و معرفی مجدد و احیای گونه‌های جانوری و گیاهی در معرض انقراض، و نیز مسئله پیچیده آب در منطقه آذربایجان
- توسعه گردشگری پایدار و بومگردی در سطح استان، کارآفرینی، اشتغال و تغییر معیشت در راستای حفظ محیط‌زیست، برنامه‌های حمایتی از کشاورزان با محصولات ارگانیک و طبیعی

گویه توسط آزمون t معنادار نشان داده شده است. در کل، میانگین مشارکت مردان در سمن‌های استان (۲۷.۶۷) درصد) در مقایسه با میانگین مشارکت زنان (۲۷.۱۰) درصد) برای مجموع گویه‌ها، بالاتر است اما این تفاوت معنادار نیست. در جدول ۱ معناداری تفاوت میانگین‌ها برای تمامی گویه‌های کنشگری زیستمحیطی و نیز متغیر کنشگری زیستمحیطی برای مردان و زنان بررسی شده است.

برای سنجش متغیرهای مستقل میزان پیوندهای اجتماعی، فراوانی ارتباطات و سطح هویت مشترک با سمن از مطالعه Tindall & Piggot, (2015). او در این مطالعه محیط‌زیست گرایی را متأثر از روابط اجتماعی و فرهنگی افراد دانسته و نوع شبکه‌های اجتماعی که فرد در آنها حضور دارد و نیز پیوندهای اجتماعی با اعضای سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی را با نگرش‌های مسئولانه محیط‌زیستی آنها در ارتباط می‌بیند. همین‌طور، اندازه‌گیری میزان ارزش‌های فرامادی اعضای سمن‌ها به روش کید و لی انجام شده است (Kidd & Lee, 1997).

پرسشنامه برای اندازه‌گیری متغیر پیوسته کنشگری استفاده شده است. اندازه متغیر پیوسته کنشگری، میانگین اندازه‌های شاخص‌ها و اندازه شاخص‌ها میانگین اندازه گویه‌های مربوط به آنها است. گویه‌های مربوط به کنشگری زیستمحیطی با گزینه‌های پاسخ بله (۱) و خیر (۰) مشخص می‌شوند.

۳. نتایج

جدول ۱ شاخص‌ها و گویه‌های مربوط به این متغیر را در کنار درصد مردان و زنان مشارکت‌کننده در فعالیت‌های زیستمحیطی (کنشگر) سمن‌های استان نشان می‌دهد. در این مطالعه، فرض بر این است که زنان بیشتر از مردان در فعالیت‌های محیط‌زیستی سمن‌ها مشارکت کرده‌اند و یافته‌های ۲۱ گویه مربوط به میزان مشارکت در فعالیت‌های سمن‌های استان نیز همین فرض را تأیید می‌کنند. در بیشتر این گویه‌ها، میانگین کنشگری زنان نسبت به مردان بالاتر است، اما آزمون t نشان می‌دهد که تفاوت کنشگری بین زنان و مردان در آن گویه‌ها معنادار نیست. با این حال، در ۸ گویه از ۲۱ گویه، میانگین کنشگری مردان نسبت به زنان بالاتر بوده و در عین حال، این تفاوت میانگین‌ها، در این ۸

جدول ۱. شاخص‌ها و گویه‌های مربوط به متغیر وابسته کنشگری محیط‌زیستی

نوع مشارکت در سمن (نوع کنشگری)	درصد زنان با پاسخ بله $n=198$	درصد مردان با پاسخ بله $n=177$
۱. مشارکت مادی به منظور حمایت از سمن	۵۹/۴	۵۷/۱
کمک مالی برای فعالیت‌های سمن خردید محصولات تولیدی سمن‌ها به منظور حمایت از فعالیت‌های زیستمحیطی	۶۴/۳	۶۰/۶
جذب حمایت‌های مادی خیرین استان به منظور اجرای برنامه‌های سمن	۱۰/۵	۱۳*
۲- امضای بیانیه‌ها و نوشتن نامه		
مشارکت در تدوین نامه به مسئولان و مدیران شرکت‌ها و کارخانه‌ها درباره موضوعات محیط‌زیستی	۴۴/۸	۵۷/۲*
مشارکت در نوشتن مطلب برای نشریات و رسانه‌های اجتماعی درباره موضوعات محیط‌زیستی	۷/۹	۱۲/۳*
امضا نامه، بیانیه یا دادخواست‌های مربوط به موضوعات محیط‌زیستی	۱۷/۹	۱۷/۸
۳- شرکت در رویدادهای عمومی برگزار شده سمن‌ها درباره موضوعات محیط‌زیستی		
حضور در تجمعات مربوط به موضوعات محیط‌زیستی	۵۶/۱	۵۵/۴
حضور در جلسات با موضوعات محیط‌زیستی	۴۱/۵	۴۰
۴- فعالیت‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی		

ادامه جدول ۱. شاخص‌ها و گویه‌های مربوط به متغیر وابسته کنشگری محیط‌زیستی

نوع مشارکت در سمن (نوع کنشگری)	درصد زنان با پاسخ بله n= ۱۷۷	درصد مردان با پاسخ بله n= ۱۹۸
برگزاری کارگاه‌ها، همایش‌ها و برنامه‌های مربوط به حفاظت از محیط‌زیست برای بزرگسالان	۳۵/۳	۳۷/۸
همکاری با مهدهای کودک و مدارس در آموزش محیط‌زیستی کودکان و دانش‌آموزان	۲۸/۸	۳۲/۳
۵- فعالیت‌های حفاظتی		
توسعه فضای سبز و درختکاری	۵۰/۱	۵۰/۴
پاکسازی طبیعت	۷۷/۳	۷۹/۶
دیدهبانی از محیط‌زیست و منابع طبیعی	۶/۷*	۲/۵
همکاری با مهدهای کودک و مدارس در آموزش محیط‌زیستی کودکان و دانش‌آموزان	۲۸/۸	۳۲/۳
۵- فعالیت‌های حفاظتی		
توسعه فضای سبز و درختکاری	۵۰/۱	۵۰/۴
پاکسازی طبیعت	۷۷/۳	۷۹/۶
دیدهبانی از محیط‌زیست و منابع طبیعی	۶/۷*	۲/۵
کارآفرینی، ایجاد اشتغال برای تغییر معیشت بومیان در راستای حفظ محیط‌زیست	۶/۶*	۲/۳
مشارکت در برنامه‌های حمایتی از کشاورزان منطقه	۴/۹	۵/۲
مشارکت در حمایت از کشاورزان بهمنظور تولید محصولات ارگانیک	۳/۱	۳/۳
۸- دیگر انواع مشارکت‌ها	۱۵/۸	۱۷/۵

* معناداری تفاوت میانگین‌ها در سطح ۰/۰۵

جدول ۲. ضرایب رگرسیونی استاندارد برای پیش‌بینی متغیر وابسته کنشگری محیط‌زیستی

متغیرهای مستقل	۱ مدل n=۳۷۵	۲ مدل n=۳۷۵	۲ مدل n=۳۷۵
جنسیت	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۳
سن	**-۰/۲۶	**-۰/۲۶	*-۰/۱۵
مجذور میزان تحصیلات	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۰۸
لگاریتم طول مدت عضویت	**۰/۰۳۸	**۰/۰۳۸	**۰/۰۱۶
میزان درآمد	۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۰
والد بودن	---	---	-۰/۰۳
شاخص ارزش‌های فرامادی	---	---	-۰/۰۳
لگاریتم میزان پیوندها	---	---	**۰/۰۲۶
لگاریتم فراوانی ارتباطات	---	---	**۰/۰۱۶
سطح هویت مشترک با سمن	---	---	**۰/۰۳۵
R ²	**۰/۰۱۸	**۰/۰۱۸	**۰/۰۴۸
R ² _{adj}	**۰/۰۱۶	**۰/۰۱۵	**۰/۰۴۵

--، متغیر در معادله وجود ندارد

معناداری در سطح ۰/۰۵

معناداری در سطح ۰/۰۱

انواع متغیرهای مستقل پیش‌بینی کرده است. برای استفاده از تحلیل رگرسیونی در برخی از متغیرها که با پیش

جدول شماره ۲ یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه را نشان می‌دهد که سطح کنشگری را با توجه به

۱-۳. مدل رگرسیونی کنشگری محیط‌زیستی برای مردان و زنان

آیا مدل‌های متفاوتی، کنشگری محیط‌زیستی مردان و زنان را پیش‌بینی می‌کنند؟ جدول ۳ مدل‌های جداگانه رگرسیونی برای پیش‌بینی کنشگری محیط‌زیستی مردان و زنان پژوهش حاضر ارائه می‌کند. بیشتر متغیرها به صورت مشترک، کنشگری مردان و زنان را پیش‌بینی می‌کنند و مقدار واریانس پیش‌بینی شده متغیر وابسته کنشگری، توسط متغیرهای مستقل در زنان (۴۰ درصد) و مردان (۴۷ درصد) تقریباً مشابه است. برخلاف انتظار در این پژوهش و نیز ادبیات موضوع، والدین بودن مستقل‌اً تأثیری بر میزان کنشگری در زنان و مردان ندارد؛ البته، این امکان نیز وجود دارد که عوامل مختلف اثر یکدیگر را خشی کرده باشند. در هر دو گروه زنان و مردان، افراد جوان‌تر، نسبت به دیگر اعضاء، پیوندهای بیشتری با دیگر اعضای سمن‌ها دارند و بیشتر درگیر ارتباطات با موضوع مسائل محیط‌زیستی هستند و سطح هویت مشترک بیشتری با سمن‌ها داشته و در نهایت، کنشگری محیط‌زیستی بیشتری نسبت به دیگر اعضا دارند.

به طور خلاصه، این مطالعه در رابطه با اعضای رسمی سمن‌های محیط‌زیستی استان آذربایجان شرقی، به دو یافته کلیدی دست پیدا کرده است: نخست، میزان کنشگری زنان نسبت به مردان در هر دو سطح صفر و چندمتغیره تفاوت معناداری ندارد. دوم، متغیرهای مشابهی میزان کنشگری در مردان و زنان را پیش‌بینی می‌کنند. در بخش بعدی پژوهش، این یافته‌ها را تفسیر کرده و آن‌ها را با متون جامعه‌شناسی محیط‌زیست و ادبیات جنبش‌های اجتماعی مقابله می‌دهیم.

۲. بحث و نتیجه‌گیری

بنابر یافته‌های پژوهش، زنان عضو سمن‌های محیط‌زیستی استان آذربایجان شرقی، کنشگری بیشتر و معناداری نسبت به مردان عضو این سمن‌ها ندارند. با این‌که بنابر ادبیات موجود، زنان بیشتر از مردان درگیر

فرض‌های تحلیل رگرسیونی سازگار نبودند، از تبدیل لگاریتمی آن‌ها استفاده شده است و همین‌طور برای متغیر جنسیت، این متغیر طبقه‌ای کیفی به صورت متغیری معجازی وارد تحلیل رگرسیونی شده است. ستون ۱ حاکی از این است که ضریب بتای استاندارد جنسیت کوچک بوده و معنادار نیست. شایان ذکر است که ضرایب با حذف متغیر طول مدت عضویت در سمن از مدل، تغییری نمی‌کنند. بنابراین، زنان، با کنترل متغیرهای کلیدی مانند سن، میزان تحصیلات، طول مدت عضویت در سمن و میزان درآمد، کنشگرتر از مردان در زمینه فعالیتهای محیط‌زیستی نیستند. متغیر کنشگری را با متغیر سن (اعضای جوان‌تر سمن‌ها، مشارکت بیشتری در فعالیتهای محیط‌زیستی سمن داشته‌اند) و متغیر طول مدت عضویت در سمن (اعضایی با طول مدت فعالیت بیشتر، کنشگری بیشتری نسبت به سایر اعضا دارند)، بهتر از متغیرهای دیگر می‌توان پیش‌بینی کرد. در ستون ۲، متغیر والدین بودن افزوده شده است و ضرایب نشان می‌دهند که والدین بودن یا نبودن تأثیر معناداری با میزان کنشگری اعضا نداشته است. در مدل ۳، باقی متغیرهای مستقل وارد شده‌اند. اعضای جوان‌تر با طول مدت عضویت بیشتر و پیوندهای بیشتر با دیگر اعضای سمن‌ها که ارتباطات بیشتری را تجربه می‌کنند و آن‌هایی که سطح مشترک هویتی بیشتری با سمن‌ها داشته‌اند، کنشگری بیشتری نسبت به باقی اعضا دارند. این عدم تأثیر جنسیت در کنشگری، به احتمال زیاد بازتاب تأثیرات متقاطعی است که در ادبیات پژوهش آمده است. فرایندهایی که به طور هم‌زمان هم باعث ایجاد انگیزه و در عین حال به محدودیت زنان منجر می‌شوند، ممکن است که یکدیگر را بی‌اثر کنند. به عبارت دیگر، زنان نسبت به محیط‌زیست احساس تعهد بیشتری دارند، اما از طرفی دچار محدودیت دسترسی بیوگرافیکی بیشتری نیز هستند.

جدول ۳. ضرایب استاندارد مدل رگرسیونی پیش‌بینی کننده کنشگری محیط‌زیستی بر اساس جنسیت

زن				مرد	متغیرهای مستقل
مدل ۴ n=۱۹۸	مدل ۳ n=۱۹۸	مدل ۲ n=۱۷۷	مدل ۱ n=۱۷۷		
-۰/۱۸*	-۰/۱۹**	-۰/۰۹	۰/۲۴**	سن	
۰/۰۳	۰/۰۰	۰/۱۱	۰/۲*	مجذور میزان تحصیلات	
۰/۲۲*	۰/۴۷**	۰/۰۹	۰/۳۷**	لگاریتم طول مدت عضویت در سمن	
-۰/۰۴	۰/۰۱	-۰/۰۲	-۰/۰۷	والدین بودن	
۰/۰۳	۰/۱۵	۰/۰۳	۰/۰۵	لگاریتم میزان درآمد	
-۰/۰۳	--	-۰/۰۱	--	شاخص ارزش‌های فرامادی	
۰/۳۰**	--	۰/۲۷**	--	لگاریتم میزان پیوندها	
۰/۱۸**	--	۰/۱۵*	--	لگاریتم فراوانی ارتباطات	
۰/۲۸**	--	۰/۴۰**	--	سطح هویت مشترک با سمن	
۰/۴۵**	۰/۱۶**	۰/۵۷**	۰/۲۰**	R^2	
۰/۳۹**	۰/۱۱**	۰/۴۷**	۰/۱۶**	R_{adj}^2	

--، متغیر در معادله وجود ندارد

* معناداری در سطح ۰/۰۵

** معناداری در سطح ۰/۰۱

منجر می‌شوند، روی رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی که در متن زندگی روزمره شکل می‌گیرند، تأثیر چندانی نخواهد داشت. بنابراین، از لحاظ نظری، تأثیر جنسیت بر کنشگری محیط‌زیستی و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی مشابه نخواهد بود. در واقع، شکل‌گیری ادبیات نظری در رابطه با جنسیت و کنشگری محیط‌زیستی دوگانه بوده است (Tindall et al., 2003; Binder & Blankenberg, 2016; Kennedy, 2016) و به همین دلیل، پیش‌بینی کنشگری محیط‌زیستی بیشتر زنان نسبت به مردان، ارائه فرضیه و آزمون آماری آن تا حدودی جسورانه بوده است. همان‌طور که برخی پژوهشگران (McAdam, 1986; Mohai, 1992) بیان کرده‌اند، فشارهای متناقضی برای کنشگری زنان در حوزه محیط‌زیست وجود دارد؛ از جمله، اشتغال مضاعف زنان در حوزه خانگی و اجتماعی که نتیجه تقسیم کار جنسیتی بوده و به محدودیت در کنشگری زنان منجر می‌شود. برای تشریح این مطلب می‌توان گفت ممکن است زنان نگرانی بیشتری نسبت به مردان در موضوع

رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی بوده و نگرانی زیست‌محیطی بیشتری را تجربه می‌کنند (Dzalo, 2017; Kennedy & Kmec, 2018; Hsu et al., 2019). بنابراین، زنان نگرانی زیست‌محیطی بیشتری از خود در رفتارهایشان بروز داده‌اند، بدون این‌که کنشگری بیشتری در زمینه محیط‌زیست از آنان شاهد باشیم. این تناقض را با توجه به ادبیات جامعه‌شناسی محیط‌زیست و جنبش‌های اجتماعی باشیستی پاسخ دهیم. چگونه می‌توان این دو یافته را آشنا داد؟

گرچه این یافته‌ها در ظاهر، متناقض می‌نمایند اما دقیقاً با مدل مفهومی پیش‌گفته (شکل ۱) سازگاری دارند. در مدل پیش‌بینی کننده کنشگری محیط‌زیستی، عوامل افزایش‌دهنده کنشگری (مانند ارزش‌های محیط‌زیستی) و محدود کننده کنشگری (مانند دسترسی بیوگرافیکی) به عنوان میانجی رابطه بین جنسیت و کنشگری محیط‌زیستی اعلام وجود می‌کنند. با این حال، به نظر می‌رسد، عواملی که به محدودیت کنشگری محیط‌زیستی

بیشتر از مردان گزارش شده است (Xiao & Hong, 2018). عباس زاده و همکاران، (۱۳۹۵). بخشی از بحث نظری این پژوهش به این موضوع اختصاص داشت که تقسیم کار جنسیتی، نسبت بیشتری از کار خانگی و مراقبت از فرزندان را به زنان اختصاص می‌دهد، و این مربوط به هر دو دسته زنان خانه‌دار و زنان شاغل تمام وقت است. زنان مورد مطالعه این پژوهش نیز کار خانگی بیشتری را انجام می‌دهند؛ با این حال، بسیاری از فعالیت‌های مربوط به حفاظت از محیط‌زیست در حوزه کار خانگی و امور روزمره قرار می‌گیرند. بنابراین، یک توضیح برای این تناقض ظاهری این است که زنان بیشتر این فعالیت‌ها را انجام می‌دهند. فعالیت‌هایی مانند خرید محصولات ارگانیک، تفکیک زباله‌ها، استفاده کمتر از محصولات پاک‌کننده زیان‌بار برای محیط‌زیست و استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی برای انجام امور روزمره، بیشتر توسط زنان انجام می‌شود.

بنابر متون نظری به نظر می‌رسد که کنشگری محیط‌زیستی زنان، بازتابی از تعهد آنان به محیط‌زیست است که رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی را تسهیل می‌کند. در مقابل، رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در مردان، رفتاری خصوصی است که کمتر با کنشگری سازمان یافته آن‌ها هماهنگ است (Tindall et al., 2003). پس می‌توان حدس زد که مشارکت کنندگان زن در جنبش‌های محیط‌زیستی، بیشتر از همتایان مرد خود، بین انواع مختلف فعالیت‌های محیط‌زیستی ارتباط برقرار کرده و موجبات تقویت همه انواع را فراهم می‌کنند. اگرچه تقسیم کار جنسیتی در دو حوزه خانگی و اجتماعی پیامدهای روشنی برای کنشگری محیط‌زیستی دارد، اما این تقسیم کار در زمان و مکان‌های مختلف، متفاوت عمل می‌کند.

۵. پیشنهادها

در این پژوهش پیشنهاد می‌شود که تحقیقات آینده باید بر روش‌های متغیری که محیط‌زیست گرایی را به جنسیت

محیط‌زیست داشته باشند، اما کمبود منابع برای آن‌ها با احتمال زیادی کنشگری آن‌ها را محدود خواهد کرد. در واقع، مدت زمانی که زنان صرف کار خانگی می‌کنند، زمان آن‌ها برای کنشگری و مشارکت در فعالیت‌های سمن‌های محیط‌زیستی را نسبت به مردان محدود می‌کند. اگر پژوهشگران، ابزار اندازه‌گیری دقیقی برای سنجش مدت زمان صرف شده زنان در کار خانگی و مراقبت از فرزندان داشته باشند، می‌توان این موضوع را بررسی کرد که چرا نگرانی محیط‌زیستی زنان، نمی‌تواند به کنشگری و فعالیت بیشتر در سازمان‌های مردم‌نهاد محیط‌زیستی تغییر شکل دهد. بنابر محدود مطالعاتی که در این زمینه انجام شده است و در آن‌ها از زنان و مردان در رابطه با میزان ساعتی سوال شده است که در هفته کار خانه را انجام می‌دهند؟ زنان به طور متوسط ۱۲/۸۳ ساعت در هفته بیشتر از مردان، مشغول کار خانگی بوده‌اند و حدود ۷۳ درصد از کار خانه بر دوش آن‌ها بوده است. مسئولیت بیشتر زنان در خانه، پایین بودن سطح کنشگری آن‌ها را در سمن‌های محیط‌زیستی توضیح می‌دهد. بنابراین، رابطه منفی معناداری بین درصد اشتغال به کار خانگی زنان و میزان کنشگری آنان وجود دارد ($r = -0.36, p < 0.05$) (Tindall et al., 2003). به عبارت دیگر، زنان با مسئولیت بیشتر در خانه و خانواده، کمتر موفق به کنشگری در جنبش‌های اجتماعی از جمله جنبش‌های زیست‌محیطی شوند. این نتیجه، با ادعای این پژوهش در این رابطه که حجم زیاد کار خانگی انجام شده توسط زنان، با کاهش میزان دسترسی بیوگرافیکی آنان، میزان کنشگری محیط‌زیستی آن‌ها را محدود می‌کند، سازگار است.

سؤالی که در این مرحله مطرح می‌شود، این است که بر اساس نتیجه این مطالعه و مقایسه با نتیجه مطالعات دیگر، چرا وجود این محدودیت‌ها برای زنان، آن‌ها را از کنشگری محیط‌زیستی باز می‌دارد نه از رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی؟ با توجه به این نکته که در یافته‌های مطالعات پیشین رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی در زنان

کند. اگر جنبش‌های محیط‌زیستی و سازمان‌های مردم‌نهاد مربوط به آن‌ها می‌خواهد که الگوی مصرف روزانه افراد را تغییر دهنده و آن‌ها را متمایل به پذیرش مسئولیت در قبال مسائل محیط‌زیستی کنند، احتمالاً تمرکز روی زنان مؤثرترین استراتژی ممکن خواهد بود. برای فعال‌تر شدن زنان و مشارکت بیشتر آنان در نقش‌های کلیدی سمن‌ها، باید مسئولیت آنان در خانه و مراقبت از کودکان نسبت به حال حاضر کمتر شود و گر نه آثار متناقض جنسیت، همچنان بسیاری از زنان با میزان نگرانی بالای محیط‌زیستی را به سمت نقش‌های حمایتی و کم‌اهمیت در سازمان‌های محیط‌زیستی سوق خواهد داد.

یادداشت‌ها

1. masculine occupations
2. Quiet revolution
3. Self - disclosure
4. Post materialist values
5. Scarcity hypothesis
6. Socialization hypothesis
7. biographical availability

پیوند می‌دهند، تمرکز کنند و این‌که تغییرات در وظایف زنانه و مردانه در طول زمان، چه تأثیری بر انواع رفتارهای محیط‌زیستی آنان خواهد داشت یا این‌که پژوهش‌هایی برای مطالعه مقایسه‌ای جوامع با درجات مختلف تقسیم کار جنسیتی انجام گیرد. پیشنهاد دیگر، مطالعاتی برای بررسی نقش متغیرهای مداخله‌گر در رابطه بین انواع رفتارهای محیط‌زیستی و جنسیت است. در مطالعه حاضر، این متغیرها سنجیده نشده‌اند.

به طور کلی، نتیجه‌گیری این پژوهش در راستای متون جامعه‌شناسی محیط‌زیست است که در آن، زنان نگرانی بیشتری نسبت به مسائل محیط‌زیستی دارند اما افزایش میزان نگرانی، به علت کمبود منابع در دسترس آنان و مسئولیت‌های سنگین‌تر خانگی، به افزایش میزان مشارکت آن‌ها در کنشگری محیط‌زیستی منجر نمی‌شود.

در نهایت، یافته‌ها و نتایج این پژوهش می‌تواند برای سازمان‌های مردم نهاد محیط‌زیستی مفید باشد؛ عضویت سازمانی زنان، منبعی است که می‌تواند حتی کوچک‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین جنبه‌های رفتار محیط‌زیستی آن‌ها را تقویت

منابع

عباس‌زاده، م.، بنی‌فاطمه، ح.، علی‌زاده اقدم، م. و علوی، ل. ۱۳۹۴. ساخت و اعتباریابی مقیاس سنجش سازه دلیستگی مکانی در میان شهروندان شهر تبریز (پژوهشی در حوزه جامعه‌شناسی شهری)، *مطالعات جامعه‌شناسنامه شهری*، ۵(۱۶): ۳۱-۵۸.

عباس‌زاده، م.، بنی‌فاطمه، ح.، علی‌زاده اقدم، م. و علوی، ل. ۱۳۹۵. تأثیر مداخله‌ای نگرش مسئولانه زیست‌محیطی بر رابطه بین دلیستگی مکانی و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی، *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۷(۲): ۶۱-۸۰.

عباس‌زاده، م. و علوی، ل. ۱۳۹۵. نقش پدیده سرریز در گذار رفتار مسئولانه محیط‌زیستی از حوزه خصوصی به حوزه عمومی، *محیط‌شناسی*، ۴۲(۴): ۷۵۳-۷۶۹.

ولی‌زاده، ن.، بیژنی، م. و عباسی، ع. ۱۳۹۶. تحلیل روانشناسی محیط‌زیستی رفتار مشارکت گرایانه کشاورزان در حفاظت از آب در حوزه آبریز دریاچه ارومیه، *تحقیقات منابع آب ایران*، ۱۳(۴): ۱۷-۲۷.

Binder, M. and Blankenberg, A.K. 2016. Environmental concerns, volunteering and subjective well-being: Antecedents and outcomes of environmental activism in germany. *Ecological Economics*, 124, 1-16.

Blake, D.E. 2001. Contextual effects on environmental attitudes and behavior. *Environment Behavior*,

- 33(5):708-725 .
- Blake, D. E., Guppy, N. and Urmetzer, P. 1997. Canadian public opinion and environmental action: Evidence from british columbia. *Canadian Journal of Political Science*, 30(3): 451-472 .
- Boyd, M. 1998. Gender inequality: Economic and political aspects. *New Society: Sociology for the 21st Century*. Toronto: :Harcourt Brace&Company .
- Briscoe, M. D., Givens, J. E., Hazboun, S. O. and Krannich, R.S. 2019. At home, in public, and in between: Gender differences in public, private and transportation pro-environmental behaviors in the us intermountain west. *Environmental Sociology*, 5(4):374-392 .
- Brulle, R. J. 1996. Environmental discourse and social movement organizations: A historical and rhetorical perspective on the development of us environmental organizations. *Sociological Inquiry*, 66(1):58-83 .
- Crook, S. and Pakulski, J. 1995. Shades of green: Public opinion on environmental issues in australia. *Australian Journal of Political Science*, 30(1):39-55 .
- Dauphinais, P. D., Barkan, S. E. and Cohn, S. F. 1992. Predictors of rank-and-file feminist activism: Evidence from the 1983 general social survey. *Social Problems*, 39(4):332-344 .
- Davidson, D. J. and Freudenburg, W. R. 1996. Gender and environmental risk concerns: A review and analysis of available research. *Environment Behavior*, 28(3):302-339 .
- Dzialo, L. 2017. The feminization of environmental responsibility: A quantitative, cross-national analysis. *Environmental Sociology*, 3(4):427-437.
- Hsu, H.-P., Boarnet, M.G. and Houston, D. 2019. Gender and rail transit use: Influence of environmental beliefs and safety concerns. *Transportation research record*, 2673(4):327-338 .
- Kennedy, E.H. 2016. Environmental politics and women's activism. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender Sexuality Studies*, pp.1-4 .
- Kennedy, E. H. and Kmec, J. 2018. Reinterpreting the gender gap in household pro-environmental behaviour. *Environmental Sociology*, 4(3):299-310 .
- Kidd, Q. and Lee, A.-R. 1997. Postmaterialist values and the environment: A critique and reappraisal. *Social science quarterly*, pp.1-15 .
- McAdam, D. 1986. Recruitment to high-risk activism: The case of freedom summer. *American journal of sociology*, 92(1):64-90 .
- McFarlane, B. L. and Hunt, L. M. 2006. Environmental activism in the forest sector: Social psychological, social-cultural, and contextual effects. *Environment Behavior*, 38(2):266-285 .
- Mohai, P. 1992. Men, women, and the environment: An examination of the gender gap in environmental concern and activism. *Society & Natural Resources*, 5(1):1-19 .
- Momsen, J.H. 2000. Gender differences in environmental concern and perception. *Journal of geography*, 99(2):47-56 .
- Opp, K.D. 1990. Postmaterialism, collective action, and political protest. *American Journal of Political Science*, 34(1):212-235.
- Stren, P. 2000. Toward a coherent theory of environmentally significant behaviour. *Journal of Social Issues*, 56(3):407-424 .
- Tindall, D. 2002. Social networks, identification and participation in an environmental movement: Low-medium cost activism within the british columbia wilderness preservation movement. *Canadian Review of Sociology*, 39(4):413-452 .
- Tindall, D., Davies, S. and Mauboules, C. 2003. Activism and conservation behavior in an environmental

- movement: The contradictory effects of gender. *Society Natural Resources*, 16(10): 909-932.
- Tindall, D. and Piggot, G. 2015. Influence of social ties to environmentalists on public climate change perceptions. *Nature Climate Change*, 5(6):546-549 .
- Xiao, C. and Hong, D. 2010. Gender differences in environmental behaviors in china. *Population Environmental Sociology*, 32(1):88-104 .
- Xiao, C. and Hong, D. 2018. Gender differences in environmental behaviors among the chinese public: Model of mediation and moderation. *Environment Behavior*, 50(9):975-996 .
- Xiao, C. and McCright, A. M. 2012. Explaining gender differences in concern about environmental problems in the united states. *Society Natural Resources*, 25(11):1067-1084.